

Liturgia online – <http://www.liturgia.hu>

Szerző Verbényi István

Cím Szentáldozás régen és ma

Megjelenés Új Ember 2001. szept-okt.

Tárgyszavak Áldozás, liturgiátörténet

Szentáldozás régen és ma

(1.)

Tizenöt évvel ezelőtt, 1986. szeptemberében engedélyezte a Püspöki Kar a szentáldozás formájának megválasztását: az Oltáriszentségnek a nyelvre való helyezése mellett a hívő kérheti, hogy a kezébe helyezték, és így vegye magához a Legszentebbet. Érdeemes a mindennapi keresztény életünkhöz tartozó kérdéssel foglalkozni. Újra felhívni a figyelmet az Egyház tanítására, de foglalkozni azokkal a problémákkal is, amelyek komoly gondot okoznak.

Szokatlan, hogy a szentáldozás két lehetséges módja közül a kézbeáldozás a csodálattól a legsúlyosabb megbotránkozásig mindenféle érzelmet kivált – írja Adrien Nocent, néhány éve elhunyt világhírű bencés professzor egyik cikkében. Okként az egyéni érzékenységet (ezt ő nem negatívumként említi), és a történelmi kialakulás ismeretének hiányában látja.

Természetes, hogy a szinoptikus evangéliumok csak a tényre utalnak, hogy Jézus kezébe vette a kenyeret, megtörte, tanítványainak adta, odanyújtotta e szavakkal: Ez az én testem. Szent Pál a korinthusi hívekhez írt levele szövegének összefüggéséből következik, hogy az Úr parancsa szerint történik mindez.

Az ősegyház gyakorlatából egyetlen szemelvényt szeretnék kiemelni. Tudjuk, hogy a beavatás szentségeire (keresztség, bérmálás, Eukarisztia) hosszabb-rövidebb ideig készültek fel. Rómában a 3. század elején ez kb. három évig tartott és húsvét éjszakáján történt annak kiszolgáltatása. Azonban még jobban meg akarták erősíteni az új keresztényeket, ezért részben megismételték az eddig szerzett ismereteket, de tovább is tanították őket.

Ennek egyik szép példája Cirill (Kürillosz), Jeruzsálem szent püspökének működése és tanítása. Jeruzsálemben vagy környékén született 313 körül, szerzetes, diakónus, majd 343/345 között pappá szentelik. 348 körül tartja híres katekéziseit és 350-ben választják püspökké. Az 5. misztagógikus katekézisében így ír az Úr testének vételéről: *„Amikor odajárulsz, ne kinyitott tenyérrel és szétfeszített ujjakkal jöjj, hanem bal tenyered legyen jobb tenyered trónja, így fogadja az eljövendő Királyt, és tenyered hajlatába fogadd, vedd Krisztus testét, rámondva az 'Ámen'-t. Ügyelj rá, nehogy valamennyi is elmorzsálódjék belőle, az olyan, mintha saját testrészedet károsítanád meg. Mondd meg nekem: ha valaki aranyport adna neked, nem tartanád-e igen óvatosan, nehogy valami is elveszen belőle és megkárosodj? Hát akkor nem fogsz-e még sokkal jobban vigyázni, hogy még egy szemernyi se essen le belőle, ami aranyból és drágaköveknél értékesebb?”*

A részletes és pontos előírással kifejezi, hogy az Eukarisztia színe alatt a Királyt fogadja az áldozó. A századok folyamán egyre inkább érezték, hogy erre a bensőségességre és nagy kiváltságra méltatlan a bűnös ember. Így vált általánossá a 9. századtól az Oltáriszentségnek a nyelvre való helyezése, a 14. századtól pedig ez térden állva történt. 878 körül az egyik rouen-i zsinat kifejezetten előírta, hogy sem a férfiak, sem a nők nem kaphatják kezükbe az

Eukarisztiát, hanem csak a nyelvükre lehet helyezni. Ez lett az előírás annak ellenére, hogy számos templom bejáratánál lehetőség volt a kézmosásra.

Jelentős szerepet játszott az Eukarisztiáról szóló teológiai tanítás egy másfajta tisztelettel együtt. *Rettenetes misztérium*-ként kezelték, ezzel egyre jobban tudatosítva a hozzá közeledő ember méltatlanságát. Ezt fejezzük ki Kisdi: *Cantus Catholici* (1651) egyik szép énekével: Leborulva áldlak, láthatatlan Istenség, Kenyér és bor színben elrejtett emberség. Noha itt nem láthat, meg nem tapasztalhat Az emberi gyengeség.

(2.)

V. Pius pápa 1570-ben adta ki a Tridenti zsinat rendelkezése szerint a Római Misekönyvet. Itt a szentáldozás módjaként a századok óta gyakorolt nyelvre való helyezést említette, más lehetséges mód mellőzésével a hívek esetében.

A II. Vatikáni Zsinat után 1968-ban a belga és a német püspöki kar kezdeményezte, hogy vissza kellene térni a szentáldozás ősi formájához. Sőt, már 1966-ban több alkalommal VI. Pál pápa kívánsága szerint a Consilium (a reform ügyeivel foglalkozó bizottság) delegációja több liturgikus kérdés miatt járt Hollandiában. Nemcsak a kézbe való szentáldozás kérdése, hanem a világi hívek áldoztatói szolgálata is a megvizsgálandó feladatok között volt. Komoly lavinát indított el ez a felvetés. Részletesen leírja a történeteket Annibale Bugnini: *La riforma liturgica (1948-1975) (A liturgikus reform) c. könyvének új, bővített kiadásában*. Csak néhány adatot említenék.

E kérdésben a világ püspöki konferenciáival élénk levelezést folytatott a Consilium. Az ügy súlyosságára való tekintettel a Szentatya, VI. Pál pápa állandó infirmációt kért. Az összegezés a "Memoriale Domini" kezdetű, 1969. május 29-én kiadott instrukcióban található.

Ebben szerepel a világ püspöki karaihoz küldött három kérdés és a válaszok eredménye. **1.** Megengedhető-e a kézbe áldoztatás? 567 igen; 1233 nem; bizonyos módosítással 315. **2.** Elfogadnák-e, hogy a püspöki konferencia hozzájárulásával a kis közösségekben engedjék meg először? 751 igen; 1215 elutasító szavazattal - adtak választ. **3.** Véleményük szerint jól szervezett katechetikai előkészület után elfogadható lenne-e ez az "új ritus"? 835 elfogadó szavazattal 1185 elutasítással adták meg feleletüket a kérdésre. Így a hagyományos kiszolgáltatási mód maradt érvényben.

Azonban van egy záradék is. Ha valamelyik püspöki konferencia kéri a kézbe való áldoztatás kiváltságát, ezt megteheti.

Bugnini egy helyen megjegyzi, hogy a kisközösségek, magukat "reformistáknak" nevező papok voltak azok, akik a püspöki konferenciák egy részét rákényszerítették az engedély kérésére. A másik módja pedig - ahogy nálunk is történt - az idegenforgalom révén a külföldiek, elsősorban németek, nem vették figyelembe a nálunk lévő előírásokat. Így volt kénytelen lépni püspöki karunk, és 1986. szeptember 1-vel megengedte, hogy a szentáldozás két módja között a hívő maga dönthessen.

Ahelyett, hogy ecsetelném a negatív és pozitív véleményeket és gyakorlatot, az utolsó rendelkezéseket említeném meg. Az áldozás módjának szabad megválasztását az áldozó részéről az egyházi rendelkezés 1999-ben ismét megerősítette, a Római Misekönyv 3. kiadásának bevezetője pedig annyit tesz hozzá, hogy "ahol engedélyezve van" az áldozó választása szerint részesüljön az Úr testében.

Gyakorlati feladatok:

1. **a lelkipásztorkodó papság és hitoktatók** részéről: ébren tartani a hívekben az Eukarisztia iránti tiszteletet, és hogy maga Urunk Jézus Krisztus van jelen a kenyér és a bor színe alatt; - ahogy csak tiszta lélekkel lehet Urunkhoz közeledni, a kezünk is legyen tiszta, ha az Eukarisztiát kezünkbe kérjük; - különösen kell erre a gyermekeket figyelmeztetni;
2. **a hívek részéről**: akármelyik formáját is választja a szentáldozásnak, mély hittel és alázattal közeledjék Urunkhoz; - legyen meg magatartásában annak kifejezése, hogy a világ Üdvözítőjét veszi magához; - gondoljon arra, hogy viselkedésével erősíthet másokat, vagy megbotránkoztatva eltávolíthat másokat az Úrtól.

Egy befejező tanács mindenkinek: legjobban azzal tudjuk erősíteni az Eukarisztiában való hitünket, ha szívesen töltünk hosszabb-rövidebb időt az Oltáriszentségben köztünk élő Krisztus előtt, szívesen veszünk részt szentségimádáson és erre tudunk másokat is biztatni. Ebben jelentős szerepe van a keresztyén családoknak. Így szolgálják és erősítik egymást és Krisztus által a nagyobb közösségnek, a hívek közösségének egységét is építik.

(3.)

(Szentáldozás két szín alatt)

Nagycsütörtökön az esti szentmisében Szent Pál apostolnak a korintusiakhoz írt első leveléből olvastatja fel az Egyház a szentleckét. Ez az újszövetség első irata, kb. 51-ből való. A 11. fejezetben az Eukarisztiáról írja az Apostol, hogy mit tett az Úr elárultatásának éjszakáján. Kezébe vette a kenyeret, majd a bort és nekik nyújtotta.

Ez a fejezet azonban több, mint az utolsó vacsora leírása. Ez már tükrözi az Ősegyház gyakorlatát, hogy az Eukarisztiát két szín alatt, vagyis a kenyér és a bor színe alatt szolgáltatták ki. A 10. század előtt botrányt keltett volna, ha csak a kenyér színe alatt szolgáltatták volna ki az Eukarisztiát. Érdemes megemlíteni, hogy Nagy Szent Leó pápa a manicheus eretnekek egy szín alatt való áldoztatását szentségtörésnek tekintette.

A 8. századból való római Ordo (Pápai szertartáskönyv) leírja, hogy a pápai misében a következő módon történt az áldozás: a pápa két szín alatt megáldoztatta a papokat, a diakónusokat azonban csak a szentostyával. A segédkező papok nyújtották nekik a kelyhet a szent Vérrrel. A híveknek a miséző és a papok adták az Eukarisztia kenyerét, míg a diakónusok feladata volt a szent Vér kiosztása. Később különböző eszközöket - szalmaszálat, vagy szívócsövet - használtak, hogy az esetleges járványok terjedését megakadályozzák. Lehet, hogy Kempis Tamás erre utal, amikor ezt írja: *"mégis odateszem ajkamat a mennyei csó szájához, hogy onnan legalább egy cseppecskét kaphassak szomjúságom enyhítésére, nehogy egészen elepedjek"* (Krisztus követése IV. 4. 4.). Máshol a kiskanál használata terjedt el, de a bemártással való két szín alatti áldozást tiltották, mondván, hogy az Úr az utolsó vacsorán külön-külön nyújtotta apostolainak a Testet és a Vért.

De azért minden időben alkalmazták a kenyér színe alatti áldozást is. A betegeknel, ha szükséges volt, vízbe mártották a Legszentebbet és így nyújtották a haldoklónak. Sőt arra is van példa, hogy a haldoklónak a nyelvére a szent Vérből cseppentettek. Ezt a 10. Toledói zsinat (675) kifejezetten megparancsolta.

A két szín alatti áldozás gyakorlata a 13. században fejeződött be. Megszűnésének több oka volt. Részben az attól való félelem, hogy a szent Vért tiszteletlenség érheti, másrészt az

áldozók nagy száma. A teológia pedig világosan tisztázta, hogy a megdicsőült, vagyis a teljes Krisztus van jelen az eukarisztikus Teste alatt. Aquinói Szent Tamás a Summájában felteszi a kérdést: "szabad-e magunkhoz venni az Úr szent Testét az ő szent Vére nélkül"? Válasza: a papnak nem, de a híveknek "az egyes egyházakban elővigyázatosan" csak a szentostyát nyújtják.

A két szín alatti áldozás a miséző számára annyira elengedhetetlen volt, hogy nagypénteken, az un. csonkamisében, amelyben nem volt átváltoztatás, felajánlaskor bort töltöttek a kehelybe. A Krisztus Testét a kenyér színe alatt a nagycsütörtöki miséből tették el és a Miatyánk után annak egy kis darabját a borba ejtették. Ez a gyakorlat az V. Pius féle Misekönyvben is szerepelt, és a Nagyhét megújításával XII. Pius pápa szüntette meg 1955-ben.

A konstanci zsinat (1415) Husz János követőivel szemben elrendelte, hogy a híveknek csak a kenyér színe alatt szabad kiszolgáltatni a szentáldozást. Ezt V. Márton pápa 1518-ban megerősítette. A Tridenti zsinat idején IV. Pius pápa a világi fejedelmek sürgetésére megengedte az eretnekek visszatérésének reményében a két szín alatti szentáldozást, de ez nem hozta meg a várt eredményt. Így 1584-ben véglegesen lezárta, és a II. Vatikáni Zsinatig a hívek számára az egy szín alatti áldozás lehetősége maradt.

A Zsinat döntését előkészítették X. Szent Pius pápa határozatai a korai és a gyakori szentáldozásról. Ezért vetődhetett fel, hogy térjen vissza az Egyház az ősi gyakorlathoz. A Római Misekönyv e szavakkal indokolja: "az Eukarisztia lakomajellege beszédesebben áll előttünk. Világosabban kifejezésre jut az az isteni akarat is, amely az új és örök szövetséget az Úr vérével szentesítette, és jobban felismerhető az a szoros kapcsolat, amely az eukarisztikus lakoma és az Atya országában reánk váró lakoma között áll fenn" (240).

A Misekönyv megállapítja a két szín alatt való áldoztatás lehetőségeit is. Pl. keresztelés, házasságkötés, betegek kenete alkalmával, ha az mise keretében történik. Hasonlóképpen a szerzetesi fogadalom, vagy a lektor és felolvasó avatásánál. Mindenképpen ajánlott nagycsütörtökön.

A módjára vonatkozóan több lehetőséget ad, azonban Püspöki Karunk 1967-ben adott utasítása szerint a leghelyesebb a bemártással történő áldoztatás. Ilyenkor az áldoztató a Szentostyát a kehelybe mártva mondja: *Krisztus Teste és Vére*. Az áldozó válasza: *Amen*.

Hittel imádkozzuk Aquinói Szent Tamás csodálatos himnuszát Sík Sándor fordításában: *Rejtőző istenség, hittel áldalak, Ki elrejtéztél itt bor s kenyér alatt. Szívem teelőtted megalázkodik, Mert ha téged szemlél, megfogyatkozik. - Jézus most csak arcod leplét láthatom, Add meg, Uram, amit úgy szomjazom, Boldogan, lepletlen lássam színedet, És dicsőségedben dicsérhesselek.*

(4.)

„Krisztus példáját követve az Egyház mindig kenyeret és vízzel elegyített bort használt az Úr lakomájának ünneplésénél. Az Eukarisztia ünnepléséhez használatos kenyér **kizárólag** búzából és **nem régen** készült legyen, továbbá a latin egyház **régi** hagyománya szerint kovásztalan legyen” – olvassuk a Római Misekönyv Általános Rendelkezéseiben (a vastagítás a 2001. kiadás bevezetőjében így bővült). Tekintsünk vissza ennek történetére.

Az Apostolok Cselekedeteiben olvashatunk a jeruzsálemi keresztények életéről. Itt szerepel, hogy a kenyértörést házanként végezték, vagyis az Eukarisztia ünneplése nem a jeruzsálemi templomban történt (vö. ApCsel 2,45). A kenyértörés az Eukarisztia ünneplését jelentette, de egyben azt is, hogy a „kenyeret” szétosztásra megtörték.

Szent Lukács az utolsó vacsora előkészítésénél írja: „Elérkezett a kovásztalan kenyér napja. Ekkor szokták feláldozni a húsvéti bárányt” (Lk 22,7). E bevezető szavak után küldi el tanítványait Jézus, hogy készítsék el a húsvéti vacsorát. A mózesi törvény szigorúan tiltotta kovással készült kenyér fogyasztását, mert ekkor emlékezni kellett az Egyiptomból való kivonulásra, amikor a kovásztalan kenyeret, a szükség kenyerét ették (vö. Mtörv 16,3). Minden bizonnyal kovásztalan kenyerek fölött hangzottak el a szavak: Ez az én testem. Valószínűleg, az apostolok is ezt a gyakorlatot folytatták.

A 8. századig az Eukarisztia ünneplésénél csak a kenyér használatáról beszéltek, és nem említették készítési módját. Arra szorítkoznak, hogy a nép által fogyasztható kenyeret használták. Tertullianus (+220) a keresztény asszonynak említi a naponta fogyasztott kenyeret, egyben az Eukarisztiára is gondol, mert így pogány férje nem jön rá keresztény voltára. Szent Cyprianus (+258) Krisztus és a hívek egységének szimbólumaként tünteti fel, hogy a bort vízzel, a lisztet is vízzel keverik a kenyér készítésekor. A kovász használatáról nem beszél.

Érdeemes az ősi szertartáskönyvekből is idézni. Az I. Római Ordo a hívek által az Eukarisztia céljára felajánlott kenyérről, de nem említi, hogy speciális, kovásztalan kenyérnek kellett volna lennie. Szent Ambrus (+397) közönséges kenyér használatáról beszélt. Úgy tűnik, hogy a kérdésben ebben az időszakban még nem találhatunk végleges döntést.

Az első határozott állásfoglalás a kovásztalan kenyér használatáról Alcuinus 798-ban írt egyik levelében találjuk meg. A Krisztus testévé való konszekrációhoz használt kenyér kovásztalan és nagyon tiszta legyen. Ahogy a hívek felajánlási gyakorlata csökkent, egyre inkább a papok és szerzetesek feladata lett az Eukarisztiához szükséges kenyér elkészítése.

A keleti és a nyugati egyház között a 11. században heves vita alakult ki a kovászos és kovásztalan kenyér használata körül. A vita csak 1439-ben, a firenzei zsinaton zárult le, amikor a nyugati egyház számára a kovásztalan kenyér használata előírássá vált.

A misében használt kenyér formája kerek volt, felül kereszt alakú bevágás, hogy négy részre lehessen törni. Ez a legrégebbi katakomba freskókon is látható. Ennek később jelképes értelmet tulajdonítottak. A 10. századtól kereszt, α és ω betűket. Sőt ilyen szöveg is maradt az ostyanyomón: „Én vagyok a mennyből alászállott élő kenyér”.

Az V. Pius pápa által kiadott Római Misekönyv egész más módon tisztázza, hogy csak tiszta búzalisztből szabad a miséhez szükséges ostyát készíteni. Felsorolja azokat a lehetséges körülményeket, amelyek által nem alkalmas az ostya (pl. víz helyett kölnvizet, vagy más lisztet, esetleg más gabona félével kevert lisztet használtak, stb.).

Az Eukarisztia ünneplésénél használt bor kizárólag szőlőből készült tiszta bor lehet. Tehát semmiféle más anyagot (pl. cukrot) nem lehet a musthoz keverni. Ezeket a követelményeket – amint a cikk elején olvashattuk – az új Misekönyv bevezetése megerősíti. Érthető, hogy az egyházmegyék maguk gondoskodnak mindig az Eukarisztia ünnepléséhez szükséges ostyáról és borról, mert a szentség érvényességhez a biztos anyag szükséges. Ezért nem használható a házilag készült ostya, vagy a palackozott bor.

Az üdvösség történetének legnagyobb eseménye volt Urunk szenvedése, kereszthalála és dicsőséges feltámadása, mert ezáltal váltott meg bennünket. Az volt a szándéka, hogy ezt Egyháza a világ végéig megünnepelje. A mindennapi élet legegyszerűbb ételét és italát választotta ki erre: a kenyeret és a bort. Nagy alázattal csak Aquinói Szent Tamás szavaival köszönhetjük meg: „Rejtőző istenség, hittel áldalak, Ki elrejtéztél itt bor s kenyér alatt”.

Megjelent: Új Ember 2001. szept-okt. számokban